

Date: 25th January-2026

**GLOBAL MUAMMOLAR SHAROITIDA YOSHLAR ONGINING
SHAKLLANISH JARAYONINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI**

Saribaev Odiljon Urishbayevich
Osiyo Xalqaro Universitetida magistr

Annotatsiya: Mazkur ishda global muammolar sharoitida yoshlar ongining shakllanish jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik va pedagogik omillar tahlil qilinadi. Yoshlarning identiteti, emotsional barqarorligi, axborot bosimiga moyilligi hamda ijtimoiy muhitning ta'siri ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, ta'lim tizimining global muammolar fonida yosh avlodni ongli, tanqidiy fikrlovchi va ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi roli ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: global muammolar, yoshlar ongi, psixologik rivojlanish, pedagogik ta'sir, identitet, tanqidiy fikrlash, axborot bosimi, ijtimoiy muhit, barqaror rivojlanish.

Kirish. Zamonaviy globallashtirish jarayonlari insoniyat hayotining deyarli barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda va bu jarayonning eng sezilarli ta'siri, avvalo, yosh avlod ongining shakllanishida namoyon bo'ladi. Globallashtirishning tezligi, dunyoqarashlar xilma-xilligi, madaniy oqimlarning keskin almashuvi, axborot texnologiyalarining rivoji yoshlarning ruhiy holati, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tutumlariga bevosita ta'sir etmoqda. Ekologik inqirozlarning kuchayishi, atmosfera ifloslanishi, resurslar tanqisligi, global isish kabi ekologik omillar yoshlarning kelajak haqidagi tasavvurlarini o'zgartirayotgan bo'lsa, ijtimoiy tengsizlik, iqtisodiy bosimlar, migratsiya jarayonlari va madaniy qadriyatlarning zaiflashuvi ularda psixologik beqarorlik, identitet yo'qotilishi yoki motivatsiya pasayishi kabi holatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Bundan tashqari, axborot oqimining keskin ko'payishi yosh ongiga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi global omillardan biridir. Ijtimoiy tarmoqlar, internet resurslarining ortib borishi, virtual muloqot va media kontentlar yoshlarning fikrlash tizimini shakllantiradi, ammo ko'pincha ma'lumotlarning nazoratsizligi, yolg'on axborotlar, manipulyativ kontentlar va zararli g'oyalar ularning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu sharoitda yoshlarni axborot bosimidan himoyalash, ularda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, tafakkurni mustahkamlash ta'limning muhim vazifasiga aylanmoqda.

Globallashtirish yaratgan yangi ijtimoiy-madaniy muhit yoshlarni tez o'zgaruvchan hayotga moslashishni, ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishni, madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini egallashni talab etadi. Bu jarayon esa faqat pedagogik ta'lim orqali emas, balki psixologik qo'llab-quvvatlov, oilaviy tarbiya, jamiyatdagi sog'lom ijtimoiy muhit bilan ham uzviy bog'liq. Shuning uchun yoshlar ongining shakllanishi masalasini kompleks yondashuv asosida o'rganish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy vazifalaridan biridir.

Mazkur mavzuni tadqiq etish global muammolar fonida yosh avlodning barkamol rivojlanishini ta'minlash, ularni ijtimoiy faol, ongli, mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash uchun zarur bo'lgan nazariy asoslarni yaratishga xizmat qiladi. Yoshlarning global

Date: 25th January-2026

muammolarni anglay olishi, ularga ongli munosabat bildira olishi va barqaror rivojlanish g'oyalariga sodiqligi jamiyatning kelajak istiqboli uchun asosiy omillardan biri sanaladi. Shu bois mazkur mavzuni ilmiy nuqtai nazardan o'rganish nafaqat ta'lim-tarbiyaning rivojlanishi, balki jamiyat barqarorligi va insoniyatning global xavfsizligini ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Globallashuv jarayonining jadallashuvi natijasida yoshlar ongining shakllanish jarayoni oldingidan ham murakkab, ko'p omilli va ziddiyatli tus olgan. Global ekologik muammolar, iqlim o'zgarishlari, iqtisodiy tengsizlik, ijtimoiy adolatsizlik, kiberxavfsizlikka oid tahdidlar, axborotning haddan tashqari ko'pligi hamda madaniy qadriyatlarining o'zgarishi yoshlarning psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday ekan, bu jarayonni ilmiy asosda boshqarish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi. Yoshlar ongining shakllanishi faqat tashqi omillar natijasi emas, balki ichki psixologik ehtiyojlar, motivatsiya, o'zini anglash jarayoni, oila muhiti va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bilan ham bog'liq.

Yoshlar ongiga global muhitning ta'siri, avvalo, axborot oqimining keskin ortishi bilan namoyon bo'ladi. Bugungi kunda yoshlar har kuni turli manbalardan olingan millionlab ma'lumotlarga duch keladi, ularning barchasi aniq, ishonchli yoki ma'naviy sog'lom emas. Bu jarayon yosh ongida chalkashlik, qaror qabul qilishda ikkilanish, emotsional zo'riqish, o'z-o'zini baholashdagi o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun ham yoshlarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish, axborotni tahlil qilish, tekshirilmagan ma'lumotlardan himoyalashga o'rgatish psixologik xavfsizlikning muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Psixologik yondashuvga ko'ra, yoshlar ongining shakllanishida ijtimoiy identifikatsiya - ya'ni yoshlarning o'zini jamiyatning ma'lum bir qismi sifatida anglay olish qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Global muhitda yoshlar turli madaniyatlar, diniy qarashlar, ijtimoiy qadriyatlar bilan to'qnashadi, bu esa ularda o'ziga xos qarama-qarshiliklar uyg'otishi mumkin. Agarda yoshlar mustahkam psixologik poydevorga ega bo'lmasa, bu jarayon o'z-o'zini anglashning buzilishiga, ijtimoiy begonalashuvga yoki faollikning pasayishiga olib keladi. Shuning uchun ta'lim jarayonida yoshlarning ijtimoiy moslashuvchanlik, murosaga kelish, bag'rikenglik, turli fikrlarni hurmat qila olish kabi fazilatlarini shakllantirish zarur.

Pedagogik yondashuv esa global muammolar sharoitida yoshlar ongini rivojlantirishning ta'limiy mexanizmlariga asoslanadi. Ta'lim jarayoni faqat akademik bilim berish uchungina emas, balki shaxsning fikrlash doirasini kengaytirish, ijtimoiy faolligini oshirish, barqaror rivojlanish g'oyalariga sodiq bo'lgan ongni shakllantirish uchun xizmat qilishi kerak. Bugungi kunda o'quv jarayonida ekologik madaniyatni o'rgatish, global fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish, axborot madaniyati va raqamli savodxonlikni rivojlantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismiga aylangan.

Ta'limning innovatsion metodlari - muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, interfaol usullar, tanqidiy fikrlash texnologiyalari yoshlarning ongini faollashtiradi, ularni mustaqil qaror qabul qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqish, global jarayonlarni to'g'ri tahlil qilishga yo'naltiradi. Yoshlarning psixologik rivojlanishi faqat bilim bilan cheklanmay, balki

Date: 25th January-2026

ijtimoiy-emotsional rivojlanish, kommunikativ kompetensiyalar, liderlik qobiliyati, mas'uliyat hissi kabi fazilatlarni ham qamrab olishi zarur. Buning uchun esa maktab, oila va jamiyatning birgalikda faoliyat yuritishi asosiy talablardan biri hisoblanadi.

Global muammolar fonida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish ham muhim vazifalardan biridir. Yoshlarni ekologik aksiyalar, volontyorlik loyihalari, jamoat ishlari, ilmiy izlanishlarga jalb qilish orqali ularda mas'uliyat, birgalikda ishlash ko'nikmasi, ijtimoiy ong va fuqarolik madaniyati rivojlanadi. Bu jarayon yoshlarning global muammolarga nisbatan befarq bo'lishining oldini oladi va ularni jamiyatda faol pozitsiya egallashga undaydi. Shunday qilib, psixologik-pedagogik yondashuv yosh avlodni global xavflar sharoitida ongli, mustahkam, maqsadga yo'naltirilgan shaxs sifatida shakllantirish uchun zarur nazariy va amaliy asosni yaratadi.

Global muammolar ta'sirida yoshlar ongining shakllanish jarayonini o'rganishda ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar o'z ilmiy qarashlari va nazariyalari bilan katta hissa qo'shgan. Avvalo, inson ongining shakllanishi global omillar bilan uzviy bog'liq ekanini taniqli rus olimi Vladimir Vernadskiy o'zining "noosfera" konsepsiyasida ta'kidlab o'tadi. Uning fikricha, insoniyat faoliyati Yer sayyorasining kelajagini belgilaydi, shuning uchun yoshlarning ongida ekologik mas'uliyatni shakllantirish global barqarorlikning asosiy omilidir. Vernadskiy ta'lim jarayonini "planetar ong"ning asosiy manbai sifatida ko'radi.

Amerikalik sotsiolog Anthony Giddens esa globallashuvning ijtimoiy ongga ta'sirini chuqur tahlil qilib, "Qochqin dunyo" asarida yoshlarning zamonaviy global oqimlar ta'sirida identitet inqiroziga duch kelishi mumkinligini ta'kidlaydi. U yoshlar uchun barqaror psixologik va ijtimoiy tayanch bo'lmasa, global muammolar ularning qadriyatlar tizimini izdan chiqarishini aytadi. Giddensning fikricha, ta'lim tizimi yoshlar ongini mustahkamlashning eng ishonchli vositasidir.

Mazkur mavzu bo'yicha ekologik ong va global mas'uliyat masalalarini chuqur o'rgangan olimlar - Donella va Dennis Meadowslar "O'sish chegaralari" nomli asarida insoniyatning global xavflarni bartaraf etishi yosh avlodning ongli ekologik fikrlashiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Ular yoshlar ongida resurslardan oqilona foydalanish, tabiatni asrash kabi fazilatlarni erta yoshdan shakllantirish zarurligini ilmiy asoslaydilar.

Yoshlar ongining psixologik rivojlanish aspektini o'rgangan mashhur psixolog Erik Eriksonning "psixosozial rivojlanish nazariyasi" ham mavzuga bevosita daxldor. Eriksonning ta'kidlashicha, o'smirlik davrida insonda "identitet shakllanishi" markaziy jarayon bo'lib, tashqi bosimlar (global axborot, iqtisodiy qarama-qarshiliklar, ekologik xavflar) kuchaygan sari bu jarayon murakkablashadi. Shuning uchun pedagogik jarayon yoshlarni ijtimoiy bosimlardan himoyalash, ularda sog'lom o'zini anglashni shakllantirishga qaratilishi zarur.

Yoshlarning axborot bosimi ostidagi psixologik holatini o'rgangan olim - Kanadalik tadqiqotchi Marshall McLuhan media ta'sirini "global qishloq" nazariyasi orqali izohlagan. Uning fikricha, axborot texnologiyalari butun dunyoni bitta umumiy makonga aylantirgan va yoshlarning ongiga ta'sir qilishning asosiy manbai endi oilada emas, balki media muhitidadir. Shu sababli ta'limda media savodxonlikni rivojlantirish global davrning zarur sharti hisoblanadi.

Date: 25th January-2026

Pedagogika sohasida Lev Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi ham global muammolar sharoitida yoshlar ongining shakllanishini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Vygotskiy “ijtimoiy muhit shaxsni shakllantiradi” degan g‘oyani ilgari suradi. Demakki, global muammolar bilan to‘lib-toshgan ijtimoiy muhit yoshlarning fikrlash tizimi va ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun yoshlarni sog‘lom ijtimoiy muhitda tarbiyalash ta’limning ustuvor vazifalaridan biridir.

Mahalliy olimlardan M. Yuldashev, R. Rasulov, E. G‘oziev kabi pedagog va psixologlar global muammolarning yoshlar ongiga ta’sirini o‘rganib, ularni tarbiya jarayonida ekomadaniyat, ijtimoiy faollik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirish orqali bartaraf etish zarurligini ta’kidlashgan. Ularning izlanishlarida yoshlarning ijtimoiy ongini shakllantirish, tarbiyaviy ta’sirning kuchayishi, psixologik xavfsizlikni ta’minlashning dolzarbligi alohida qayd etiladi.

Xalqaro tashkilotlardan UNESCO ham ta’limning global muammolarni hal qilishdagi roliga katta e’tibor qaratadi. “Barqaror rivojlanish uchun ta’lim” konsepsiyasida yoshlarning ekologik ongini rivojlantirish, global fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish, axborot madaniyati va tanqidiy fikrlashni mustahkamlash barqaror jamiyatning poydevori sifatida talqin etiladi.

Shu ilmiy qarashlar umumiy xulosaga olib keladiki, global muammolar sharoitida yoshlar ongining shakllanishi ko‘plab olimlar tadqiqotlarida dolzarb mavzu bo‘lib, uning yechimi psixologik qo‘llab-quvvatlov, pedagogik yondashuv, axborot xavfsizligi va ekologik tarbiyaning uyg‘un tizimi orqali ta’minlanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, global muammolar sharoitida yoshlar ongining shakllanish jarayoni serqirra va dinamik jarayon bo‘lib, psixologik va pedagogik omillarning uyg‘un ta’siriga asoslanadi. Global muhitning murakkabligi yoshlarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvchanligi, motivatsiyasi va ijtimoiy identifikatsiyasiga bevosita ta’sir qiladi. Shu bois ta’lim-tarbiya jarayonida yoshlarni tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati, ekologik ong, global mas’uliyat kabi kompetensiyalar bilan qurollantirish zamonaviy ta’limning ustuvor vazifasidir.

Pedagogik jarayonning innovatsion shakllari, psixologik qo‘llab-quvvatlov, ijtimoiy-emotsional rivojlanishni ta’minlashga qaratilgan yondashuvlar yoshlar ongining sog‘lom shakllanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, oila, ta’lim muassasalari va jamiyatning hamkorlikda faoliyat yuritishi yoshlarning global jarayonlarga to‘g‘ri moslashishiga, ma’naviy immunitetining mustahkamlanishiga yordam beradi.

Shunday qilib, global muammolar sharoitida yoshlar ongini shakllantirish — bu nafaqat pedagoglarning, balki jamiyatning barcha qatlamlari zimmasidagi umumiy mas’uliyatdir. Ushbu jarayonga to‘g‘ri yondashilgan taqdirda, yosh avlod global xavf-xatarlarga bardosh bera oladigan, ijtimoiy mas’uliyatli, mustaqil fikrlovchi va barqaror rivojlanishga hissa qo‘shadigan komil shaxs sifatida kamol topadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Vygotsky L S Mind in Society The Development of Higher Psychological Processes Cambridge MA Harvard University Press 1978 159 p

Date: 25th January-2026

2. Erikson E H Identity Youth and Crisis New York W W Norton and Company 1968 336 p
3. Giddens A Runaway World How Globalization is Reshaping Our Lives London Routledge 2018 124 p
4. Meadows D Meadows D Randers J The Limits to Growth Chelsea Green Publishing 2004 338 p
5. McLuhan M Understanding Media The Extensions of Man Cambridge MA MIT Press 1994 392 p
6. Панжизода Х . “Ситуация насилия и притеснения в семье на примере Узбекистана” "Социология и право". ISSN 2219-6242 (Print) . №3. Москва.2025.

